

УДК 159.955:37.091.33

АНТЮШКО Дмитро, к. т. н., доцент кафедри товарознавства, управління безпекою та якістю Київського національного торговельно-економічного університету

ПРУС Елена, д. філол. н., професор, проректор з наукової роботи, професор кафедри романської філології Міжнародного незалежного університету Молдови

МЕТОД АСОЦІАТИВНОГО МИСЛЕННЯ В ОСВІТІ

Проаналізовано сутність, роль і значення застосування асоціацій в інтелектуальній діяльності людини. Запропоновано практичний алгоритм використання методу асоціативного мислення для більш ґрунтовного вивчення та засвоєння нового, проблемного і дискусійного матеріалу. Визначено основні переваги імплементації цього методу у закладах освіти, зокрема вищій. Надано пропозиції щодо його застосування у вітчизняній і закордонній практиці.

Ключові слова: інтерактивні методи, асоціації, метод асоціативного мислення, генерування ідей, презентація пропозицій, обговорення пропозицій.

Антюшко Д., Прус Е. Метод ассоциативного мышления в образовании. Проанализированы сущность, роль и значение применения ассоциаций в интеллектуальной деятельности человека. Предложен практический алгоритм использования метода ассоциативного мышления для более основательного изучения и усвоения нового, проблемного и дискуссионного материала. Определены основные преимущества имплементации этого метода в учреждениях образования, в частности высшего. Даны предложения касательно его применения в отечественной и зарубежной практике.

Ключевые слова: интерактивные методы, ассоциации, метод ассоциативного мышления, генерирование идей, презентация предложений, обсуждение предложений.

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку процесів глобалізації, новітніх інформаційно-технічних ресурсів і технологій ставлять перед системою освіти нові виклики та завдання. Передусім це вимоги щодо необхідності формування в студентів творчого потенціалу, навичок швидкого встановлення зв'язків між об'єктами, явищами й процесами, адаптації до змін, критичного самостійного мислення та прийняття

© Антюшко Д., Прус Е., 2018

рішень на його основі, активного висловлення власних ідей і позицій при роботі в команді, колективі. Забезпечення необхідних умов формування якостей успішних професійно-орієнтованих спеціалістів засвідчує необхідність не лише здобуття учасниками освітнього процесу загально-прикладних і профільних знань, а й здатності практичного управління ними для ефективного досягнення поставлених перед майбутніми представниками установ і організацій цілями та завданнями. Це обумовлює доцільність використання інноваційних теоретичних і практичних аспектів реалізації педагогічної діяльності, результатом якої має стати підготовка фахівців з відповідними для конкурентних умов ринкового середовища компетентностями й особистісними здібностями. Особливого значення це набуває в контексті інтеграції вітчизняної системи освіти в європейську та міжнародну, переходу на світові стандарти та реалізації концепції навчання впродовж життя для формування конкурентоспроможного суспільства та підвищення добробуту населення [1; 2]. Одним із шляхів використання інтерактивних підходів до навчання, що може бути застосований, у т. ч. в системі вищої освіти, є метод асоціативного мислення, зокрема при аналізі проблематики поточного стану справ у певній сфері діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розробки та використання інтерактивних методів в освітньому процесі, підвищення рівня їх якості, доступності й ефективності присвячена значна кількість наукових праць. У багатьох працях, зокрема вітчизняних і закордонних науковців С. Сисоевої [3; 4], О. Комар [5], К. Атанасесеу [6], С. Буїтендіжік [7], інтерактивне навчання визначається як процес набуття знань і навичок на основі спільної діяльності через рівноправний діалог усіх суб'єктів навчання. Науковцями досліджено конкретні його форми та методи, їх теоретичні й практичні аспекти, особливості застосування з метою вивчення різних видів необхідного матеріалу конкретними цільовими групами учнів. У працях П. Лейна, П. Лейка [8], О. Пишка [9], С. Засланської [10] обґрунтовано ефективність вживання інтерактивних методів освіти, що реалізуються у формі співробітництва, обміну думками й відпрацювання набутого масиву інформації шляхом обговорення, надано конкретні рекомендації щодо реалізації та визначено їх переваги.

Значного поширення подібна практика ведення занять набула й при імплементації сучасних цифрових інформаційних технологій і впровадженні дистанційної освіти. Дослідженням у цьому напрямку присвячено праці Л. Морроу [11], Д. Свангер [12], Ю. Бистрової [13] та ін.

Водночас, попри наявність певної кількості публікацій за цією проблематикою, впровадження нових інтерактивних методів, встановлення та дослідження особливостей і перспектив їх застосування є актуальними.

Мета дослідження – вивчення методології та аналіз основних принципів використання методу асоціативного мислення, виявлення його особливостей і переваг для підвищення рівня знань і практичних навичок студентів, більш повного залучення їх уваги й зацікавленості до навчання.

Матеріали та методи. Методологічною основою роботи є загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень, зокрема аналізу та синтезу, логічний, систематизації, зіставлення, структурного та системного аналізу.

Результати дослідження. Поняття "інтерація" застосовується у психології та соціології [4]. Представниками цих наук даний термін визначався як процес спілкування та взаємодії індивідуума в групі з наступним відповідним реагуванням. При цьому підкреслювалося, що основна кількість плідних змін і рішень людьми приймаються колективно [3; 4]. Це, у свою чергу, обумовило широке застосування інтерактивних методів у багатьох галузях, у т. ч. освіті та навчанні.

Згідно із загальновизнаними положеннями інтерактивність посідає центральне місце у соціальній площині освіти. На думку деяких вчених [3; 14], це явище визначається як основне в процесі формування між суб'єктами навчання активних зв'язків, необхідних для здобуття нових знань, загальних і фахових компетентностей і досвіду при виконанні пошукових, аналітичних, творчих і дискусійних завдань. У нинішній практиці для досягнення освітніх завдань педагогічними працівниками використовується значна кількість різноманітних інтерактивних засобів, спрямованих на встановлення відкритих і демократичних умов формування фахівців. Так, нині активно застосовується робота в малих і великих групах, ділові ігри, проблемні обговорення тощо.

Навчання ґрунтується на розумовій діяльності учасників освітнього процесу. Вагоме місце у ній відводиться механізму використання асоціацій, що визначаються як зв'язки між предметами та явищами в психіці, за яких поява одного елемента в певних умовах зумовлює появу іншого, з ним пов'язаного [15]. Передбачено, що для стимулювання навчальної активності студентів викладачам слід застосовувати широкий комплекс засобів і заходів, які сприяють забезпеченню творчої залученості, зацікавленості суб'єктів навчання, здобуттю потрібних знань і навичок. Одним із шляхів залучення уваги та інтересу учнів на заняттях є використання методу асоціативного мислення.

Відповідно до сучасних методологічних даних [14; 16] асоціативне мислення, що введено в наукову термінологію засновником асоціативної психології Д. Хартлі, визначається як процес розумової діяльності людини, в результаті якого встановлюється певний індивідуальний взаємозв'язок між окремими визначеннями, фактами, особами, предметами або явищами тощо. Це явище є важливою складовою забезпечення інтелектуальної діяльності, що сприяє розвитку активного й логічного мислення, вдосконаленню механізмів запам'ятовування, збільшенню словникового запасу.

У результаті появи вільних асоціацій у людей формуються індивідуальні зв'язки між складовими певної ситуації, завдання чи проблеми та попередньо набутим досвідом [8; 14]. Унаслідок творчої

генерації асоціативних відповідностей зароджуються нові творчі ідеї, варіанти бачення певних ситуацій чи процесів, можливості подальшої плідної діяльності. У зв'язку з цим обґрунтованим для системи освіти, зокрема вищої, є практичне застосування методу асоціативного мислення, що дає змогу об'єднувати уявлення про щось у нові образи й більш ефективно використовувати навчання відповідно до запитів ринку праці щодо особистісних, професійних здібностей і компетентностей та підвищити рівень якості освітнього процесу.

Продуктивною є імплементація методу асоціативного мислення для більш ґрунтовного опрацювання та засвоєння проблемного або винесеного на самостійну роботу матеріалу. Цей спосіб ведення практичного заняття сприятиме підвищенню рівня зацікавленості у вивченні навчального матеріалу, появі та утвердженні творчого підходу, залученню емоційного ефекту й пізнавальних аналогій. Метод містить поетапний алгоритм дій, що побудовані на принципі постановки завдань у порядку підвищення рівня складності:

- *короткий повторний аналіз* попередньо презентованого студентам матеріалу (у т. ч. упродовж лекційних занять) із тезисним резюмуванням основних засад і положень. Основною функцією цього етапу є оновлення в пам'яті презентованого матеріалу з безпосередньою розстановкою акцентів на найбільш значущих моментах для покращання рівня засвоєння, а також підготовка аудиторії до виконання подальших завдань;

- *формулювання* модератором (викладачем) об'єкта, умов і принципів встановлення проблем, що асоціюються з ним. На цьому етапі важливою є здатність педагогічного працівника чітко, аргументовано та доступно встановити сферу обговорення, пояснити сутність завдання щодо формулювання асоціацій за проблемними напрямками (які мають бути лаконічно сформульовані 1–2 словами), загальний порядок їх презентації суб'єктами навчання. Доречно, щоб викладач зазначив, що в подальших діях він буде виступати як помічник, консультант, зберігаючи лише функцію контролю в цілому та делегуючи студентам здатність визначати подальший хід творчого завдання;

- *вільне визначення та відображення* асоціацій-проблем у письмовому вигляді учасниками по черзі близько 3 разів (кількість варіантів може довільно збільшуватися або зменшуватися залежно від кількості присутніх). Відповіді студентів щодо взаємозв'язків мають фіксуватися модератором на дошці або фліпчарті. Впродовж інтерактивного спілкування з певної тематики необхідно, щоб кожен з членів робочого колективу наводив своє слово чи визначення, що спадає першим на думку та може бути подальшою базою для появи наступних асоціативних рядів та ідей. Одними з головних переваг використання цього етапу є залучення зацікавленості студентів до навчання, зокрема за певною дисципліною та тематикою, заохочення студентів до активної дослідної діяльності та покращання функціонування механізмів запам'ятовування ними необхідної інформації;

- *постановка завдання* кожному з учасників робочої групи обрати серед запропонованих 3-х асоціацій-проблем найбільш пріоритетну та пояснити, чому вибір зроблено на користь конкретного варіанта проблематики у визначеній сфері. На цій стадії закріплюється впевненість осіб, які навчаються, у своїх можливостях щодо здійснення вибору, правильного ранжування важливості позицій і фактів, виховується незалежність особистої точки зору, встановлюється загальний рівень знань з тематики, що вивчається;

- *генерування* кожним із членів робочої групи ідей щодо варіантів розв'язання обраної проблемної ситуації упродовж короткого проміжку часу (5–7 хв.) та презентація учасниками напрацьованих пропозицій (2–3 хв.) по черзі. Передбачено, що студентам у разі появи запитань до кожного конкретного доповідача надається можливість поставити їх, а останньому – надати відповіді для роз'яснення своїх напрацювань і пояснення власної позиції. Особливістю цього етапу є не лише можливість засвідчити ступінь володіння матеріалом у певній сфері чи ситуації, а й стимулювання розвитку управлінських здібностей, винахідливості, комунікативних і ораторських здібностей.

Таким чином, результати аналізу особливостей використання методу асоціативного мислення у практиці закладів вищої освіти свідчать про наявність ряду переваг. Основною серед них є індивідуалізація навчання, оскільки асоціації, що виникають у кожного з учасників, можуть бути виключно особистими. Це, у свою чергу, сприяє тому, що заохочується висловлення власних позицій студентів, стимулюється їх управлінські, дослідницькі та комунікативні якості. Отже, вони мають змогу краще розкрити себе й виявити вищу активність на заняттях. Іншим свідченням на користь застосування запропонованого методу є заохочення підвищеного рівня оригінальності ідей, що продукуються у процесі навчання. Формування асоціацій і шляхів розв'язання проблематики у певній ситуації сприяє розвитку творчого мислення, навичок формування новаторських підходів і креативних ідей. Це сприяє здобуттю майбутніми спеціалістами та керівниками вміння критично оцінити загальне становище ситуації та реальний практичний стан загалом. Ще однією перевагою застосування цього способу підвищення інтерактивності в практиці вищої школи є нестандартна для традиційних занять ігрова форма (гейміфікація), що дає змогу забезпечити підвищену увагу студентів до навчання та активну участь у даному процесі.

Запропонований метод передбачає різноманітність інноваційних методологічних підходів до освіти з високим ступенем відповідності запитам студентської аудиторії та представників їх майбутнього професійного середовища. Крім того, існує ще один додатковий фактор: важливо, що практика проведення занять з використанням асоціативного мислення сприятиме спрощенню запам'ятовування

спеціальної профільної термінології завдяки появі асоціативних рядів, які будуть пов'язуватися з нею. Розглянутий метод ведення занять успішно апробовано під час вивчення навчальних дисциплін "Стандартизація, метрологія та управління якістю" та "Управління якістю" англійською мовою викладання в Київському національному торговельно-економічному університеті.

За результатами проведеного аналізу основних підходів до використання методу асоціативного мислення, його особливостей і переваг встановлено, що він є ефективною, простою для розуміння та залучення уваги студентів складовою підвищення інтерактивності на заняттях. Особливо актуальним є його застосування при вивченні соціальних (суспільних) та прикладних груп освітніх дисциплін, де здійснюється оцінка певних процесів і явищ, перспективних напрямів подальшого розвитку.

Висновки. Сучасні процеси глобалізації підходів до забезпечення якості освіти, зокрема вищої, пришвидшений темп розвитку ділового середовища, інформаційно-технічних ресурсів і технологій та зростаючі вимоги суспільства обумовлюють необхідність пошуку та впровадження інноваційних способів викладання, зокрема інтерактивних. Один з них – метод асоціативного мислення, який найбільш ефективний під час вивчення специфіки та засвоєння проблемного або винесеного на самостійну роботу матеріалу. Перевагами його впровадження є стимулювання розвитку творчих, ораторських і адаптаційних здібностей, запам'ятовування, висловлення та позиціонування особистої думки, збільшення професійного словникового запасу, гейміфікація занять і, як наслідок, підвищення якості навчання. На основі проаналізованого матеріалу рекомендується впровадження запропонованого методу в практику закладів вищої освіти.

Перспективним є подальше дослідження результатів застосування методу асоціативного мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шатун В. Т. Концепція навчання впродовж життя як визначальний елемент стратегії Європейського Союзу щодо формування конкурентоспроможного суспільства. URL : <http://official.chdu.edu.ua/article/viewFile/107804/102760> (дата звернення 12.08.2018).
2. Pritulska N., Antiushko D. The application of Meetoo internet-platform in educational process. *Вісник Київ. нац. торг.-екон. ун-ту*. 2017. № 6. С. 100–106.
3. Сисоєва С. О. Педагогічні технології професійної підготовки фахівців. Хмельницький : Літера. 2015. 193 с.
4. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих. Київ : ЕКМО. 2016. 324 с.

5. Комар О. А. Інтерактивні методи як інноваційна складова сучасної дидактики. URL : http://dspace.udpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/6789/379/1/interakt_inov_skladov.pdf (дата звернення 12.06.2018).
6. Atanasescu C. Interactive teaching-learning methods in the interdisciplinary approach. URL : https://www.upit.ro/_document/4820/paper_2.pdf (дата звернення 15.06.2018).
7. Buitendijk S. Innovative teaching for world class learning/ Learning and teaching strategy. URL : <https://www.imperial.ac.uk/media/imperial-college/about/leadership-and-strategy/vp-education/public/LearningTeachingStrategy.pdf> (дата звернення 16.06.2018).
8. Layne P., Lake P. Global innovations of teaching and learning in higher education. New York : Springer International Publishing. 2015. 368 p.
9. Пишко О. Л. Інтерактивні методи навчання як спосіб розвитку творчих здібностей, URL : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2257 (дата звернення 14.06.2018).
10. Засланська С. А. Інноваційні педагогічні технології. Ужгород : Ватра. 2016. 261 с.
11. Morrow L. Making lectures more interactive. URL : https://www.gla.ac.uk/media/media_148140_en.pdf (дата звернення 15.06.2018).
12. Swanger D. Innovations in higher education : can colleges really change? Edinburg : PBS Newshour. 58 p.
13. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 1 (4). С.27-33.
14. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи. URL : <http://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody> (дата звернення 16.06.2018).
15. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. URL : <https://hum.edu-lib.com/szbrannoe/goncharenko-s-u-ukrayinskiy-pedagogichniy-slovník-onlayn> (дата звернення 14.07.2018).
16. Левченко Т. І. Європейська освіта: конвергенція та дивергенція. Вінниця : Нова книга. 2015. 656 с.

Стаття надійшла до редакції 17.08.2018.

Antiushko D., Prus E. Method of associative thinking in education.

Background. Modern conditions of the globalization processes development, the latest informational and technical resources and technologies create new challenges and tasks for the education system. This makes the necessity of innovative theoretical and practical aspects of pedagogical activities implementation. The tuition of specialists with the competencies and personal qualities, which are appropriate for competitive market environment conditions, must become its final result. One of the interactive teaching approaches usage ways is the associative thinking method. It can be applied in the higher education system in particular when analyzing the problems of the current state of affairs in a certain field or activity.

The aim of the article is to study the methodology and analyze the main principles of using the method of associative thinking, to identify its features and benefits for raising the level of knowledge and practical skills of students, to more fully engage their attention and interest in the learning process.

Materials and methods. The general scientific and special methods of scientific research, including analysis and synthesis, logical, systematization, comparison and structural and system analysis were used.

Results. As a result of free associations appearance, a human being receives individual connections between the components of a certain task or problem and pre-acquired experience, the ideas, vision variants of situations or processes, possibilities for further activity can be received. Reasonable for the education system, in particular the higher one is the practical application of the associative thinking method, which will allow more efficient use of education.

The use of this practical training method includes the following step-by-step algorithm of actions: a brief re-analysis of the presented earlier material, the formulation of the object by the teacher, the conditions and principles of the establishment of associations-problems, their free definition and reflection in written form by the students in turn about 3 times, their election of the most priority ones among 3 proposed and an explanation why such a choice was made, the generation of ideas about solutions, solving of the selected problem situation by the participants and presentation of the elaborated proposals.

Basing on the conducted analysis of the principles of using the associative thinking method, its features and advantages, it has been established that it is an effective, easy for understanding and attracting the students' attention as a component of increasing interactivity during classes. Its application during the process of studying social (public) and applied groups of educational disciplines is actual, where the evaluation of certain processes and phenomena, determination and evaluation of promising directions for further development is conducted.

Conclusion. The method of associative thinking is one of the innovative ways of teaching. Its application is effective in studying the specifics and mastering the problematic material or rendered on an independent work. The advantages of its implementation are: to stimulate the development of creative, oratorical and adaptive abilities, memorization, statement and positioning of personal opinion, increase of professional vocabulary, gamification of classes and, consequently, improvement of the quality of education. Based on the analyzed material, implementation of the proposed method in the practice of higher education institutions is recommended.

Keywords: interactive methods, associations, associative thinking method, idea generation, presentation of proposals, proposals discussion.

REFERENCES

1. Shatun, V. T. *Koncepcija navchannja vprodovzh zhyttja jak vyznachal'nyj element strategii' Jevropejs'kogo Sojuzu shhodo formuvannja konkurentospromozhnogo suspil'stva [The concept of lifelong learning as a key element of the European Union's strategy for building a competitive society]*. Retrieved from <http://official.chdu.edu.ua/article/viewFile/107804/102760> [in Ukrainian].
2. Pritulska, N., & Antiushko, D. (2017). The application of Meetoo internet-platform in educational process. *Visnyk KNTEU – Herald KNUTE*, 6. 100–106 [in English].
3. Sysojeva, S. O. (2015). *Pedagogichni tehnologii' profesijnoi' pidgotovky fahivciv [Pedagogical technologies of professional training of specialists]*. Hmel'nyč'kyj : Litera [in Ukrainian].
4. Sysojeva, S. O. (2016). *Interaktyvni tehnologii' navchannja doroslyh [Interactive adult learning technologies]*. Kyi'v : EKMO [in Ukrainian].
5. Komar, O. A. *Interaktyvni metody jak innovacijna skladova suchasnoi' dydaktyky [Interactive methods as an innovative component of modern didactics]*. Retrieved from http://dspace.udpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/6789/379/1/interakt_inov_skladovpdf [in Ukrainian].

6. Atanaseseu, C. Interactive teaching-learning methods in the interdisciplinary approach. Retrieved from https://www.upit.ro/_document/4820/paper_2.pdf [in English].
7. Buitendijk, S. Innovative teaching for world class learning/ Learning and teaching strategy. Retrieved from <https://www.imperial.ac.uk/media/imperial-college/about/leadership-and-strategy/vp-education/public/LearningTeachingStrategy.pdf> [in English].
8. Layne, P., & Lake, P. (2015). *Global innovations of teaching and learning in higher education*. New York : Springer International Publishing [in English].
9. Pyshko, O. L. Interaktyvni metody navchannja jak sposib rozvytku tvorchyh zdbnostej [Interactive teaching methods as a way of developing creative abilities]. Retrieved from https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2257 [in Ukrainian].
10. Zaslans'ka, S. A. (2016). *Innovacijni pedagogichni tehnologii'* [Innovative pedagogical technologies]. Uzhgorod : Vatra [in Ukrainian].
11. Morrow, L. Making lectures more interactive. Retrieved from https://www.gla.ac.uk/media/media_148140_en.pdf [in English].
12. Swanger, D. *Innovations in higher education : can colleges really change?* Edinburg : PBS Newshour [in English].
13. Bystrova, Ju. V. (2015). Innovacijni metody navchannja u vyshnij shkoli Ukrai'ny [Innovative teaching methods in higher education of Ukraine]. *Pravo ta innovacijne suspil'stvo – Right and innovative society*, 1 (4), 27–33 [in Ukrainian].
14. Integrovane navchannja: tematychnyj i dijal'nisnyj pidhody [Integrated Learning: Thematic and Activity Approaches]. Retrieved from <http://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannja-tematychnyj-i-dijalnisnyj-pidhody> [in Ukrainian].
15. Goncharenko, S. U. *Ukrai'ns'kyj pedagogichnyj slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Retrieved from <https://hum.edu-lib.com/szbrannoe/goncharenko-s-u-ukrayinskiy-pedagogichnyj-slovník-onlayn> [in Ukrainian].
16. Levchenko, T. I. (2015). *Jevropejs'ka osvita: konvergencija ta dyvergencija* [European education: convergence and divergence]. Vinnycja : Nova knyga [in Ukrainian].